

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

Profesorowi Mieczysławowi Gogaczowi
w dziewięćdziesięciolecie urodzin

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Hildburg Heider (j. niemiecki), Christel Martin, Iwona Bartnicka, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2016

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93, tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski – Sarmatian and gentleman	17
Ignacy Dec Z moich spotkań z prof. Mieczysławem Gogaczem.....	21
Maciej Stęcki Wykaz publikacji profesora Mieczysława Gogacza z lat 2006-2014 oraz uzupełnienia i poprawki do wykazu z lat 1998-2001.....	29
Mieczysław Gogacz Qu'est-ce que la réalité?	33
Artur Andrzejuk Koncepcja istnienia w ujęciu Mieczysława Gogacza. Przyczynek do dziejów formowania się tomizmu konsekwentnego	45

Rozprawy i artykuły

Michał Zembrzuski Prawda o intelekcie. Mieczysława Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego	75
Agnieszka Gondek Pedagogika Mieczysława Gogacza – propozycja realistycznego wychowania i wykształcenia na tle współczesnej pedagogiki zorientowanej idealistycznie	91
Ewa A. Pichola Niekonsekwentne serce fenomenologa wobec serca konsekwentnego tomisty. Porównanie koncepcji serca Dietricha von Hildebranda z mową i słowem serca Mieczysława Gogacza.....	113
Bożena Listkowska Stosunek do samego siebie a poczucie szczęścia w ujęciu Ericha Fromma i Mieczysława Gogacza. Studium porównawcze	131
Michał Głowala Istnienie i życie. Uwagi na marginesie zasady <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan Gott ist die Umwelt des Menschen. Über die Gotteserkenntnis nach Thomas von Aquin.....	165
Artur Andrzejuk Problem źródeł Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu	173
Magdalena Płotka Tomasz z Akwinu o życiu czynnym i kontemplacyjnym	189
Izabella Andrzejuk L'amitié dans les textes de Thomas d'Aquin.....	203

Paulina Biegaj „Serca świętych zwrócone ku prawu Bożemu”. Biblijno-filozoficzne podstawy wykładni prawa Bożego w nauce św. Tomasza z Akwinu	219
Grzegorz Hołub Potencjalność embrionu a koncepcja duszy ludzkiej.....	235
Jacek Grzybowski Czy relacja – najślabszy rodzaj bytowości w metafizyce św. Tomasza – może stanowić fundament realnego bytu narodu?	247
Anna Mandrela Krytyka koncepcji reinkarnacji w <i>Summa contra Gentiles</i> św. Tomasza z Akwinu	263
Kamil Majcherek Tomasz z Akwinu i William Ockham o celowości świata natury.....	277
Dawid Lipski Problematyka istnienia i istoty w poglądach Tomasza z Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski Problem subsystemy w <i>Logice</i> Marcina Śmigleckiego	305
Jan Pociąg Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej.....	329
Maria Boużyk Jacek Woroniecki o modlitwie jako czynnika doskonalącym naturę człowieka.....	357

Sprawozdania i recenzje

Anna Kazimierczak-Kucharska Warszawscy tomiści na X Polskim Zjeździe Filozoficznym – Poznań, 15-19 września 2015 roku.....	377
Piotr Roszak Sprawozdanie z 5. Międzynarodowej Konferencji <i>The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue</i> , Thomas Institute, Utrecht (Holandia) 16-19 grudnia 2015 r	383
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w rocznicę jego śmierci – 9 marca 2016 roku	389
Izabella Andrzejuk Tomizm na konferencji <i>Filozoficzne aspekty mistyki</i> – 15 kwietnia 2016.....	393
Artur Andrzejuk Tomizm fenomenologizujący Antoniego B. Stępnia. Recenzja: 1) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 1, do druku przygotował A. Gut, Lublin 1999; 2) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 2, do druku przygotował A. Gut, Lublin 2001; 3) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 3, do druku przygotował R. Kryński, Lublin 2015	397
Dawid Lipski Recenzja: Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz „O pamięci i przypominaniu”</i> , przekład i opracowanie Michał Zembrzusi, w: <i>Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia</i> , t.13, Warszawa 2012.	407

Artur Andrzejuk

Recenzja: Michał Zembrzusi, *Od zmysłu wspólnego do pamięci i przypominania. Koncepcja zmysłów wewnętrznych w teorii poznania św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Campidoglio, Warszawa 2015, stron 324.....411

Artur Andrzejuk

Un « thomisme gay » du Père Oliva. Recenzja: Adriano Oliva, *Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels*, Paris 2015, pp 166. 417

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *Paradoks bezinteresownej miłości. Studium z antropologii filozoficznej na podstawie tekstów św. Tomasza z Akwinu*, Lublin 2015. 427

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł Gondek, *Projekt autonomicznej filozofii realistycznej. Mieczysława A. Krąpca i Stanisława Kamińskiego teoria bytu*, Lublin 2015, ss. 316.....433

Polemiki i dyskusje

Kilka słów o tomizmie konsekwentnym, jego historii i głównych założeniach z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Bożena Listkowska..... 441

Piotr Moskal

Kilka uwag w związku z recenzją dr Izabelli Andrzejuk mojej książki *Traktat o religii*.....447

Izabella Andrzejuk

Odpowiedź na uwagi ks. prof. Piotra Moskala odnośnie do recenzji książki: *Traktat o religii*..... 455

Nota o autorach.....463

Table of Contents

Editorial	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski - Sarmatian and gentleman.....	17
Ignacy Dec From my meetings with prof. Mieczyslaw Gogacz	21
Maciej Stęcki List of publications of Professor Mieczyslaw Gogacz in 2006-2014 as well as additions and amendments to the list of 1998-2001	29
Mieczysław Gogacz What is reality?	33
Artur Andrzejuk The Conception of Existence According to Mieczyslaw Gogacz. A Contribution to the History of Consequential Thomism's Formation	45

Dissertations and articles

Michał Zembrzusi Truth about intellect. Understanding of possible and agent intellect in the thought of Mieczysław Gogacz.....	75
Agnieszka Gondek Pedagogy of Mieczyslaw Gogacz - a proposal of realistic education in the context of idealistically oriented modern pedagogy.....	91
Ewa A. Pichola Inconsequent Heart of the Phenomenologist in the light of Consequent Heart of the Thomist. Comparison of Dietrich von Hildebrand's Concept of the Heart to Mieczysław Gogacz's Speech and Voice of the Heart	113
Bożena Listkowska Attitude towards self and the sense of happiness according to Erich Fromm and Mieczyslaw Gogacz. Comparative study.....	131
Michał Głowala Actual Existence and Life. Some Remarks on <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan God as the environment for man. The knowledge of God in account of St. Thomas Aquinas.....	165
Artur Andrzejuk The Problem of Sources of Thomas' Concept of esse as the Act of Being	173
Magdalena Płotka Thomas Aquinas on active and contemplative life	189
Izabella Andrzejuk Friendship (<i>amicitia</i>) in Thomas Aquinas' texts	203

Paulina Biegaj	
"The hearts of the saints turned to the law of God." Biblical - philosophical basis of interpretation of the law of God in the philosophy of St. Thomas Aquinas.....	219
Grzegorz Hołub	
The Potentiality of Embryo and the Concept of Human Soul	235
Jacek Grzybowski	
Can relation that has the weakest kind of being in St. Thomas' metaphysics constitute a foundation for the real being of a nation?	247
Anna Mandrela	
Critique of the theory of reincarnation in <i>Summa contra Gentiles</i> by St. Thomas Aquinas.....	263
Kamil Majcherek	
Thomas Aquinas and William of Ockham on the purposefulness of the natural world	277
Dawid Lipski	
The problem of the existence and essence in the views of Thomas of Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski	
The problem of Subsistence in <i>The Logic</i> of Marcin Śmiglecki.....	305
Jan Pociąg	
Piotr Semenenko's Attempt of Renewing of Classical Philosophy	329
Maria Boużyk	
Jacek Woroniecki on Prayer as a Factor Improving Human Nature	357

Reports and Reviews

Anna Kazimierczak-Kucharska	
Warsaw Thomists on the X Polish Congress of Philosophy - Poznan, 15-19 September 2015.....	377
Piotr Roszak	
Report of the 5th International Conference „The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue”, Thomas Institute, Utrecht (Netherlands), 16-19 December 2015.	383
Michał Zembrzusi	
The report of the symposium in honor of St. Thomas Aquinas on the anniversary of his death - 9 March 2016	389
Izabella Andrzejuk	
Thomism at the conference “Philosophical aspects of mysticism” - 15 April 2016.....	393
Artur Andrzejuk	
Phenomenologising Thomism of Antoni B. Stepien. Review: 1) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 1, Lublin 1999; 2) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 2, Lublin 2001; 3) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. R. Kryński, Vol. 3, Lublin 2015.	397

Dawid Lipski	
Review: Thomas Aquinas, <i>Commentary on "The memory and remembering"</i> , transl. Michał Zembrzuski in <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , vol.13, Warsaw 2012.....	407

Artur Andrzejuk	
Review: Michał Zembrzuski, <i>From common sense to the memory and recollection. The concept of internal sense in the theory of knowledge of St. Thomas Aquinas</i> , Campidoglio, Warsaw 2015, pp. 324.....	411

Artur Andrzejuk	
Un « thomisme gay » du Père Oliva. Review: Adriano Oliva, <i>Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels</i> , Paris 2015, pp. 166.	417

Artur Andrzejuk	
Review: Arkadiusz Gudaniec, <i>Paradox of selfless love. The study of philosophical anthropology in texts of St. Thomas Aquinas</i> , Lublin 2015.....	427

Artur Andrzejuk	
Review: Paweł Gondek, <i>Project of autonomous realistic philosophy. Mieczysław A. Krąpiec's and Stanisław Kaminsky's theory of being</i> , Lublin 2015, pp. 316..	433

Controversy and Discussions

A few words on consequent Thomism, its history and the major assumptions - Bożena Listkowska is interviewing Professor Mieczysław Gogacz.....	441
---	-----

Piotr Moskal	
Some remarks on Izabella Andrzejuk's review of my book <i>Treaty on religion</i>	447

Izabella Andrzejuk	
The response of the remarks of Fr. prof. Piotr Moskal regarding the review of the book: <i>The Treatise on Religion</i>	455

Note about authors.....	463
-------------------------	-----

Sprawozdanie z sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w rocznicę jego śmierci - 9 marca 2016 roku

W dniu 9 marca 2016 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyło się coroczne sympozjum naukowe ku czci św. Tomasza z Akwinu. Sympozjum organizowane było przez Katedrę Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. W tym roku, ze swoimi referatami wystąpili: prof. Artur Andrzejuk (UKSW), który przedstawił temat *„Istnienie pierwszym aktem bytu” – czy gdyby nie Akwinata, to ktoś inny odkryłby wyjątkowość istnienia?*; dr Marcin Trepczyński (UW), który wystąpił z wykładem *„Kobieta to niewydarzony mężczyzna” – metafizyka płci według Tomasza z Akwinu*; dr Michał Zembrzuski zaprezentował wystąpienie *„Wszystko to słoma” – co było ostatnim słowem Tomasza z Akwinu?*.

Profesor Andrzejuk rozpoczynając swój wykład, zwrócił uwagę, że „gdybanie” nie należy do przedmiotu badań zarówno historyków, jak i historyków filozofii. Jednak jeśli weźmie się pod uwagę wypowiedzi É. Gilsona na temat metodologii historii filozofii, to okaże się, że poszukiwanie konsekwencji przyjętych w punkcie wyjścia twierdzeń, jest dla historyka filozofii szczególnie ważne. W swoim referacie A. Andrzejuk zwrócił uwagę na Awicennę i na jego rozumienie *esse*. Postać Awicenny jest szczególnie ważna dla tych zagadnień, gdyż był tym, który wprowadził nowy, strukturalny element bytu do koncepcji Arystotelesa. Realność, jako zasada różna od wiecznej materii, wprowadzona do hylemorficznego sposobu wyjaśniania świata, nie mogła być przyjęta przez wie-

lu autorów zarówno arystotelesowskich, jak i augustyńskich w łacińskim średniowieczu. Łączyło się to z tym, że z istnieniem Awicenna związał kategorie konieczności i przygodności. Awicenna chciał więc zburzyć gmach metafizyki esencjalnej, jednak nie dokonał tego. Dopiero i jedynie Akwinata przeformułował metafizykę, aby móc właściwie zrozumieć rzeczywistość w jej ostatecznym wymiarze.

Jak podkreślił A. Andrzejuk, filozofia Tomaszowa na temat bytu rozwinęła się z punktu wyjścia, w którym Awicenna odróżnił byt i istotę (*De ente et essentia*). Ta dystynkcja stała się podstawą właściwego odróżnienia i opisania istnienia i istoty. Akwinata w podwójny sposób przekroczył myśl Arystotelesa i Awicenny. Najpierw wbrew esencjalnemu ujęciu Arystotelesa, wskazał na złożenie każdego bytu z istoty i istnienia, a następnie, wbrew Awicennie, określił istnienie pierwszym aktem bytu. Profesor Andrzejuk podkreślił, że i tak ostatecznie wielkość odkrycia, jakiego dokonał Akwinata, można zrozumieć na podstawie jego słów: „studium filozofii nie jest po to, aby poznać to, co ludzie myśleli, lecz jak to się miało do prawdy rzeczy (*In De caelo et mundo*, lib. 1, l. 22, n. 8)”. Tymi słowami miał on zaakcentować to, że analiza bytu, a nie analiza filozofii bytu, odwaga wierności rzeczywistości, a nie tekstom czy też nauczycielom jest czymś właściwym dla filozofii.

Odnosząc się do tytułowego wystąpienia, zaznaczył, że historii filozofii nie należy utożsamiać z fantastyką filozoficzną, gdyż dywagacje i gdybania nie określają tej dziedziny. Nikt przed To-

maszem ani nikt po nim nie przedstawiłby tak wyraźnie twierdzenia o istnieniu jako pierwszym akcie bytu, gdyż zrobił to właśnie on. W ramach badań historyczno-filozoficznych należy trzymać się realizmu metodologicznego i traktować teksty filozoficzne jako faktyczne źródło i materialny przedmiot badań. Z kolei w ramach badań metafizycznych, to istniejący byt jednostkowy ma być przedmiotem, a także kryterium wypowiedzianych twierdzeń.

Doktor Marcin Trepczyński swój referat poświęcił wyjaśnieniu nieporozumień związanych z arystotelesowskim, a obecnym między innymi u Akwinaty, sformułowaniem „kobieta to niewydarzony mężczyzna”. Szczególnie poddał analizie wypowiedź Tomasza, pochodzącą z *Summy teologii* (*S. th.* I, q. 92, a. 1, arg. 1, ad 1; q. 99, a. 2, arg. 1, ad 1). Wskazał na łacińskie konotacje słowa *occasionatus* (w wyrażeniu *femina est mas occasionatus*), gdyż odnosi się ono do czegoś, co powstaje, gdy zajdzie jakaś dodatkowa sposobność, „okazja”, przypadek, coś, co spowoduje zmianę w danym procesie. Słowo to w żaden sposób nie nadaje pejoratywnego sensu wypowiedzi, budzącej niepokój wśród wielu współczesnych feministycznych myślicieli (M. Środa, *O gender i innych potworach*, Warszawa 2014). Pragnąc ukazać szerszy kontekst wypowiedzi Akwinaty, pokazał, jakie są ontyczne źródła różnicowania płciowego wśród ludzi. Marcin Trepczyński pozwolił sobie również odnieść się do współczesnych badań, które potwierdzają intuicje starożytnego i średniowiecznego myśliciela. Powstanie kobiety jest wynikiem zaistnienia sytuacji modyfikującej proces

rodzenia, powstawania człowieka – sytuacji negatywnej (słabość, niemożność, ułomność) lub pozytywnej (dodatkowy wpływ z zewnątrz). A to przecież Akwinata mówił o trzech rodzajach przyczyn naturalnych decydujących o powstaniu płci: : 1) słabość siły czynnej; 2) niedyspozycja materii; 3) czynniki zewnętrzne, takie jak wiatry południowe, które są wilgotne.

Doktor Michał Zembrzusi w swoim referacie wyjaśnił sens i kontekst wypowiedzi Akwinaty, która bywa uznawana za ostatnie jego słowo. Ostatnie zdanie, które brzmiało: *Omnia quae scripsi videntur mihi paleae respectu eorum quae vidi et revelata sunt michi*, zostało właściwie zapisane przez Bartłomieja z Kapui na podstawie Wilhelma z Tocco i przedstawione w trakcie procesu kanonizacyjnego (*Liber de inquisitione super vita et conversatione et miraculis fratris Thomae de Aquino*, ed. M. H. Laurent, Neapol 1937, s. 277). Jednak sam Wilhelm z Tocco w swojej biografii Tomasza nie użył kluczowego słowa „słoma”, lecz przymiotnika *modica*, oznaczającego coś błahego, miernego, ubogiego. Michał Zembrzusi wskazał, że interpretacje wypowiedzi Akwinaty z 6 grudnia 1273 roku szły w takim kierunku, aby całe jego dzieło było odchodzeniem od analogicznego języka opisującego Boga,

a dochodzeniem do języka i teologii negatywnej, w której niczego o Bogu orzekać nie można.

W dalszej części swojej prezentacji M. Zembrzusi przedstawił „faktycznie ostatnią” wypowiedź Akwinaty, którą był *List do Bernarda*, podyktowany pod koniec lutego 1274 r. Tomasz zachował pełną przytomność umysłu odpowiadając na pytanie, które intrygowało go także, gdy pisał wcześniejsze swoje dzieła. Bernard Ayglier, opat na Monte Cassino, poprosił Tomasza o wyjaśnienie słów pochodzących z *Moralii* Grzegorza Wielkiego. Fragment dotyczył pogodzenia niezmienności wiedzy Bożej i wydarzeń przyszłych przygodnych, a pytanie, które intrygowało benedyktynów, dotyczyło tego, czy wiedza Boża może się zmienić, jeśli moment śmierci człowieka zostanie przesunięty. Akwinata wykazuje niesprzeczność takiej sytuacji, akcentując jednocześnie działanie opatrności w świecie fizycznym.

Ze względu na to, że tematy poruszone przez prelegentów były bardzo interesujące i dyskusyjne, to każdy z nich otrzymał wiele pytań od uczestników sympozjum. Wymiana zdań i poziom intelektualny polemik w wystarczający sposób pokazały, że nadal warto studiować i przypominać myśl Tomasza z Akwinu

Magdalena Płotka

*Filozofia jako praktyka.
Myśl krakowskiego praktycyzmu
w XV i XVI wieku*

Warszawa 2016

Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku niewątpliwie legła u podstaw praktycznego zorientowania polskiej filozofii. Potrzeba nieustannego odnoszenia tez i teorii filozoficznych do praktyki życia duchownego, społecznego i politycznego stale towarzyszyła krakowskim mistrzom, a w konsekwencji doprowadziła do powstania odrębnego prądu w myśli polskiej, którego naczelnym postulat dotyczy podejmowania działań, aktywności, wysiłków.

Wydawnictwo UKSW - www.wydawnictwo.uksw.edu.pl